

HOL VANNAK A TÖMEGSÍROK? (2.) Az emlékezés mindig politikafüggő

Szinte minden zentai családnak valamilyen módon köze van 1944-hez

Sajnos egyre kevesebb olyan tanúja van már az 1944-es borzalmak időszakának, akik megmutathatnák, hol várnak az ártatlan áldozatok tetemei arra, hogy végre méltó nyughelyükre kerüljenek. Most induló sorozatunk célja felkutatni azokat a helyeket, ahol a szemtanúk vagy a helytörténészek szerint a '44-es áldozatok jeltelen tömegsírokban nyugszanak. Várjuk olvasóink segítségét. Akik tudnak segíteni, kérjük jelentkezzenek a 024 555 530-as telefonszámon, illetve a hetteve@magyarszo.com e-mail címen.

Zentán 1944. november 9-éről 10-ére virradóra a Zentai Történelmi Levéltárban megtalálható halál-lista szerint 65 ártatlan embert végeztek ki a Tisza partján. Szloboda János helytörténeti kutató Zentán történt '44-ben című könyvében ezt írja: „Az 1994-es zentai áldozatok száma a november 10-ére virradó éjszakán kivégzetteknel minden bizonnyal több volt, sokak szerint úgy 90 körül lehetett. Egyesek tudni vélik, hogy e szám pontosan 86 (esetleg 87), mert azon az éjszakán ennyi lövés hallatszott a Tisza irányából, volt, aki megszámolta. Más adatokból összesen 93 elhunyt, netán kivégzetről tud, sajnos anélkül, hogy a neveket képes volna felsorolni.”

A zentaiak már az 1990-es évek elején is a zentai hídnál lévő homokbányánál akartak emlékművet állítani az 1944-ösztől ártatlanul a Tiszába lőtt zentai magyaroknak, de ez persze azokban az időkben nem valósulhatott meg

Zentán két emlékművet is állítottak a véres eseménynek. Az első 1994-ben a Felsővárosi temetőben, a másodikat, mely a tömegsír tényleges helyét jelzi, 2007-ben a Tisza-parton, a hídnál. A '94-ben felállított emlékművet Valkai Zoltán építész készítette. Valkai így emlékezik az emlékműállítás idejére:

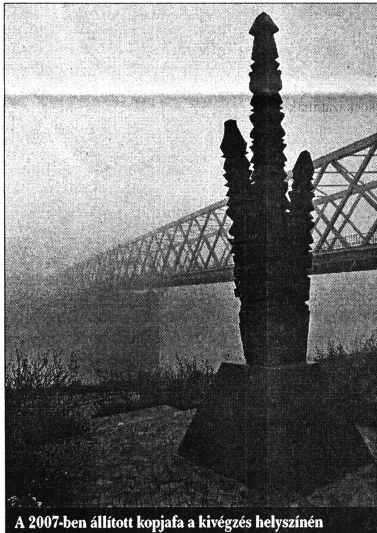
– A zentaiak már az 1990-es évek elején is a zentai hídnál lévő homokbányánál akartak emlékművet állítani az 1944-ösztől ártatlanul a Tiszába lőtt zentai magyaroknak, de ez persze azokban az időkben nem valósulhatott meg. Ahogy közeledett a szomorú esemény ötvenedik évfordulója, létrehozhat egy szoborbizottságot, melynek feladata a '44-es áldozatokról való méltó megemlékezés lett. Magam is a szoborbizottságba kerültem, és 1994 augusztusában elfogadták a fából készüendő emlékmű-javaslatomat. Az emlékhely tervezése szeptemberben és októberben folyt. Azokban az október végi, november eleji napokban állandóan kijártam a Felsővárosi temetőbe, a munkám immel-ámmal folyt, a szegénység, a félelem megtette a magáét. A háborús időkben nem volt mindegy, hogy rendőrök másként a temetőkerítés túlsó oldalán. Volt olyan nap is, hogy a munkások e miatt a munkát is abbahagyták. Ilyen idegméricskélő napok telek el az avatásig, amit felkészületlenül értünk meg – mondta Valkai.

1994-től kezdve tehát volt Zentán egy olyan hely, egy olyan emlékmű, mely az 1944-es atrocitásokra emlékeztet, de a kivégzés tényleges helyét csak 13 évvel később, 2007-ben jelölték meg. Egy kopjafát állítottak a mindenféle bírósági eljárás nélkül, ártatlanul halálba küldött zentai magyaroknak. A kopjafát Reeskó Béla zentai festőművész, faragó készítette.

Hogy miért fontos emlékezni erre a gyalogtáncos eseményre, hogy miért kell beépílnie a köztudatba, és hogy egyáltalán miért fontos az emlékezés maga, Pejín Attila, zentai helytörténész azt mondja, a katarzis miatt:

– Minden történelmi eseménynek van történelmi jelentősége, és a jelentőségéhez mérten kell megkülönböztetni a hozzá való viszonyt és az emlékezést. Ha mikroközösségről van szó, mindig mások a vonulatok és a következmények, mint egy makroközösség esetében. Egy makroközösség emlékeztet, ha az állam úgy ítéli meg, mindig felvállalja, de a mikroközösséget nem biztos. Az emlékezés mindig is politikafüggő volt, ezt az ókorig vissza lehet vezetni. A '44-es áldozat-

okra való emlékezés ránk kényszerített, és részben önként vállalt tabu volt. Annnyira erős volt ez a tabu, hogy még akkor sem beszéltek szívesen róla, amikor már, úgy mond, lehetett, publikussá vált. Ebből is látszik, milyen mély nyomokat hagyott. '44-gyel kapcsolatban akár azt is ki merem jelenteni, hogy minden zentai családnak valamilyen vonatkozásban köze van az atrocitásokhoz. Az 1848-as eseményekkel kapcsolatban is voltak elfojtások. 1849 után egy ideig kemény abszolutista hatalom következett, mely a maga módján kezelte a szabadságharc mindennemű következményeit. Kemény repressziók voltak, nagyon sokáig '48-ról sem lehetett megemlékezni, tehát a két esemény közötti ilyen módon vannak átfeledések. Ott is torzulások voltak, ott sem volt igazából katarzis, amikor kellett volna, hogy legyen. Igazságtételt is elég későn volt,

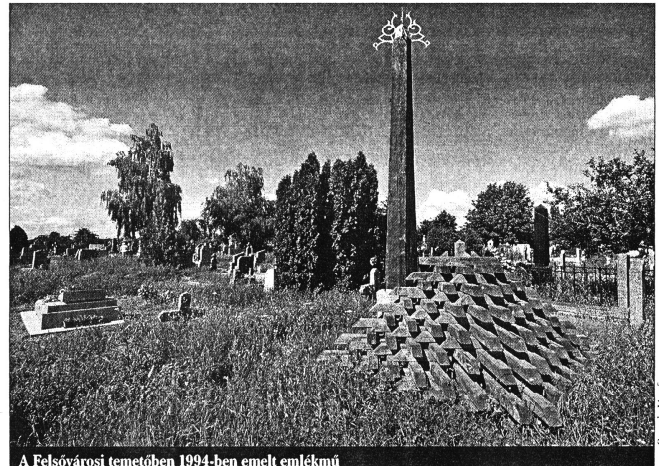

A 2007-ben állított kopjafa a kivégzés helyszínén

és annak is a terhet lényegében mind a mai napig hordozzuk ut a Délvidéken. Egy ideig '48-ról sem volt szabad beszélni, és ez fokozatosan érvényes volt '44-re, mert ez nagyon közeli esemény. Itt még vannak kortársak, akik ezt közvetlenül megélték.

Azaz, hogy emlékművet állítottunk, még nincs katarzis. Az emlékműállításnak annyi értéke van, mint a könyvnek, illetve a dokumentálásnak. Attól, hogy megírjuk valaminek a történetét, a közösség nem biztos, hogy beemeli az emlékezetébe. Zentából kiindulva, nagyon sok helytörténeti monográfia jelent meg, sokat feltárunk Zenta történetéből, és a zentaiak többsége mégis alapve-

tő dolgokat nem tud Zenta múltjából. Tehát egy történésnek nincs vége azzal, hogy kikutatunk. A '44-es magyar áldozatoknál, meg a többi hasonló eseménynél is az a lényeg, hogy minősíteni tudjuk azt. Tudnunk kell, hogy hallgatolagos volt-e ez a regresszió, vagy hallgatolagos beleegyezéssel tör-

A Felsővárosi temetőben 1994-ben emelt emlékmű

tént, vagy helyenként ez változó volt, tehát hogy volt-e egy politikai háttere. Ezek nagyon fontosak, mert lényegében ezek nyomán lehet elégtételt kérni. Jóvátelet nem lehet kérni, mert ezt nem lehet jóvá tenni. A jóvátelet néha sértő, tehát inkább legyen, de egy mindenkor hatalom jelenléte ki, hogy igen, megtörtént, elismerik, megkövetik, és akkor tisztá lappal lehet továbbindulni. Erre gondolok, amikor katarzistról beszélek. Itt nem arról van szó, hogy elkobozott javakat adjanak vissza, mert az jogi, gazdasági kérdés. Elégtételt kell, tehát kövessék meg az áldozatokat, azoknak a hozzátartozóit, mert ez ténylegesen megtörtént.

Az emlékezésnél fontos egy megfelelő rituálét kialakítani, ami megfelel annak a történelmi eseménynek, amelyről szó van, hogy azt a közösség tényleg elfogadja, magáévá tegye. Hogy évi megemlékezések megtörtéjenek fontos, de nem elégedő. Zenta esetében egyébként azt is jó lenne eldönteni, hogy akkor most a Felsővárosi temetőben

vagy a hídláb közelében emlékezzünk, ott, ahol ténylegesen megjelölték a tömegsír. Egyértelmű kell tenni, melyik az a hely Zentán, amelyik a '44-es kivégzést jelképezi – mondta Pejín.

Írásom befejezésékként álljon itt néhány gondolat a megfogalmazott Szloboda János helytörténeti kutatótól. A részlet a legutolsó megemlékezés szövegéből származik: „Nem áll szándékomban sem az ítékezés, sem a megtorlás. Nem ítélet mondani és bosszút állni akarunk, hiszen a szomorú példából is láttuk, az

A jóvátelet néha sértő, tehát inkább ne legyen, de egy mindenkor hatalom jelentse ki, hogy igen, megtörtént, elismerik, megkövetik, és akkor tisztá lappal lehet továbbindulni

elvakult bosszú ártatlan áldozatokra sűjt le, de a megbocsátás sem a mi dolgunk, miután senki nem mutat bűnbánást és nem kér bocsánatot. Pedig a felénk nyújtott baráti jóbort szívesen elfogadnánk. A mi dolgunk és összejöveteleink célja nem más, mint az emlékezés. Az, hogy ne feledjük el emlékeinket, akik egy aljas bosszú ártatlan áldozataiként nekünk lehetővé tették a túlélést és nemzeti identitásadatunk megőrzését.”

■ HORVÁTH Ágnes

Helyreigazítás

Lapunk múlt hétvégi számában Elégedettek és elégedetlenek cím alatt kimerítő és alapvetően objektív tájékoztatás jelent meg a Magyar Szó Kft. igazgatóbizottságának legutóbbi ülésén elhangzottokról. Az első bekezdésben azonban egy olyan mondat is szerepel, amely kiigazításra szorít a benne foglalt tényállás tekintetében: „Azt az igazgató is elismerte, hogy a négy fizetés kijelentéséhez valamilyen több mint hat hónapra volt szükség (ami, egy példával szemlélítve, azt jelenti, hogyha mondjuk, egy szerkesztő ebben az évben összesen 135 000 dinárt kapott kézhez, az hat hónapra kivéteves mindössze 22 500 dinár átlagfizetést jelent).”

Az ülésről készült kép- és hangfelvétel tanúsága szerint nem reagáltam azonnal és közvetlenül az írás szerzője részéről előszörban is elhangzott állításra („hat hónap alatt négy fizetést kaptunk kézhez”), ami a félreértés alapját képezheti. Abban a hiszenben voltam ugyanis, hogy az ülésen bemutatott adatok – a fizetéscsökkenés után is 30 000 dinár körül alakultak utólagos átlagfizetés, hónapokra és nevére lebontva, valamint az egy hónapos késésre vonatkozó adatok – kellőképpen megvilágította a tényállást az írás szerzőjének felvetése kapcsán is.

Röviden összefoglalva a tényállás a következő: hat hónap alatt öt fizetést osztottunk ki (januárban a decemberre szólót, februárban a január... majd a késés követően, június folyamán az áprilisi bér két részét, július 2-án pedig az utolsó, harmadik áprilisi vonatkozó részt), ami így már egybecseng az egy hónapos lemaradásról szóló, az írásban is helyesen megjelent információval. Az idézett szemléltető példa pedig helyesen így szól: a 18 szerkesztő havi átlagbére az év első felében 37 008 dinár, de mivel egy fizetésűt kevesebbet kaptak kézhez, így a ténylegesen folyósított bér havi átlaga egyhatáddal kevesebb, azaz 30 840 dinár (összesen 185 041 dinárt kapott kézhez egy szerkesztő hat hónap és két nap alatt).

Még egyszer kiemelném, hogy az ülésről készült tájékoztatás alapvetően korrekt és objektív volt, ami az írás szerzőjét, Töke Jánost dicséri – a feladat nehézségét illusztrálja az a tény, hogy érintett félről van szó.

Hadd zárjam a helyesbítést az írásban is tematizált lapeladási mutatókra vonatkozó, idei évre szóló információval: olvasóink óriási többsége (93 százaléka) – mindamellett, hogy a miénkhez hasonló szintű szerbiai átlagfizetésből kénytelen jómaga is megél – továbbra is megvásárolja a Magyar Szót, amiért ezekben a szűkös időkben külön köszönet illeti, mindannyiunk nevében.

■ MIHÓK Rudolf,
a Magyar Szó Kft. igazgatója